

İngilis dilində latın və yunan mənşəli sözlərin istifadə dairəsi

¹ İlaha Əşrəfova

<https://doi.org/10.69760/gsrh.0250205007>

Xülasə:

Bu məqalə ingilis dilinin leksik və semantik inkişafında latın və yunan dillərinin rolunu sistemli şəkildə araşdırır. Tədqiqatda qədim İngilis dövründən başlayaraq indiki dövrə qədər olan mərhələlər üzrə latın və yunan mənşəli sözlərin daxilolma yolları və sahəvi tətbiqləri təhlil olunur. Məsələn, erkən orta əsrlərdə xristian dininin yayılması ilə latın dini terminləri (“altar”, “Mass” və s.) dilə daxil olmuşdur (Crystal, 2003). Norman fəthindən sonra və Xorasançı qayıdış dövrlərində isə hər iki klassik dildən kütləvi alınmalar baş vermiş, tibb, elm və hüquq sahələrində sabit terminoloji baza formalaşmışdır (Algeo & Pyles, 2010; Crystal, 2003). Müasir dövrdə beynəlxalq elmi kommunikasiyanın inkişafı nəticəsində klassik dillərdən götürülmüş terminlər (“cell”, “anemia”, “curriculum” və s.) universal anlayış birliklərinə xidmət edir (Crystal, 2003; Blankenship, 2023). Tədqiqat göstərir ki, ingilis lüğətinin çox böyük hissəsi latın və yunan sözlərindən ibarət olub, bu sözlər dil ifadəsində dəqiqlik və davamlılığı təmin edir. Leksik uyğunlaşmalar zamanı bəzi sözlər fonetik olaraq sadələşir (məs., *philosophia* → *philosophy*) və mənalarında daralma və ya genişlənmə müşahidə olunur (“agenda”, “theory” kimi). Nəticədə, latın və yunan mənşəli sözlər müasir ingilis dilinin əsas strukturunu təşkil edir və onun qlobal ünsiyyətdə rolunu gücləndirir.

Açar sözlər:

Latın alınmaları; yunan mənşəli sözlər; ingilis leksikonu; etimologiya; dil təsiri; terminologiya; dilin təkamülü; klassik köklər.

¹ Ashrafova, I. Nakhchivan State University, Azerbaijan. Email: ilahaashrafova@ndu.edu.az. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2127-3487>.

Latin borrowings; Greek-derived words; English lexicon; etymology; language influence; terminology; language evolution; classical roots.

¹ Ilaha Ashrafova

<https://doi.org/10.69760/gsrh.0250205007>

Abstract:

This article provides a comprehensive analysis of the role of Latin and Greek in the development of English vocabulary and semantics. We trace the historical phases from Old English to the present, highlighting the entry and domain-specific use of Latin- and Greek-derived words. For example, in early medieval England, Christian missionary activity introduced Latin religious terms (e.g., *altar*, *Mass*) into English (Crystal, 2003). After the Norman Conquest and during the Renaissance, there was a massive influx of classical vocabulary, forming stable terminological foundations in medicine, science, law, philosophy, and education (Algeo & Pyles, 2010; Crystal, 2003). In the modern era, globalization and scientific advancement have further entrenched these terms in English, serving as international standards (e.g., *anemia*, *curriculum*, *laboratory*) (Crystal, 2003; Blankenship, 2023). Our findings indicate that a majority of the English lexicon consists of Latin and Greek roots, which ensure precision and continuity in expression. Adaptation processes include phonetic simplification (e.g., *philosophia* → *philosophy*) and semantic shifts (broadening of *agenda*, narrowing of *mania*). Overall, Latin and Greek borrowings constitute an active, productive core of modern English, contributing to its status as a global scientific and cultural language.

Keywords:

Latin borrowings; Greek-derived words; English lexicon; etymology; language influence; terminology; language evolution; classical roots.

¹ Ashrafova, I. Nakhchivan State University, Azerbaijan. Email: ilahaashrafova@ndu.edu.az. ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2127-3487>.

Giriş

İngilis dili çoxmənşəli leksik tərkibə sahib olan, ənənəvi olaraq Alman dillərinə aid olsa da, lüğətinin böyük hissəsi Roma və Yunan mənşəli sözlərdən ibarətdir. Məsələn, ingilis söz ehtiyatının təxminən üçdə ikisi klassik dillərə gedib çıxır (Crystal, 2003). Bu vəziyyət ingilisin söz istehsalında özünəməxsus xüsusiyyət hesab olunur: dil daim ətrafındakı dillərdən sözlər “mənimsəyir”. Nəticədə, müasir ingilis sözlərinin çoxu Latın və Yunan dilindən gəlmişdir (Algeo & Pyles, 2010; Crystal, 2003; Mugglestone, 2006). Xatırladaq ki, ingilis qrammatikası və əsas söz ehtiyatı Germanik qaynaqlı olsa da, rəsmi terminlər və elmi anlayışlar sahəsində latın və yunan mənbələr əsas rol oynayır (Algeo & Pyles, 2010; Kennedy, 1963). Nümunə üçün, ədəbiyyat və hüquq terminologiyasında Latın, tibb və fəlsəfədə Yunan sözləri üstünlük təşkil edir. Klassik dillərdən alınan morfemlər bu gün də beynəlxalq ünsiyyətdə vahid anlayışları təmin etməyə kömək edir (Blankenship, 2023; Crystal, 2003). Bu məqalənin məqsədi İngilis dilində Latın və Yunan mənşəli sözlərin tarixi inkişaf mərhələlərini, sahəvi tətbiq sahələrini və dil sistemindəki funksional rolunu elmi əsaslarla işıqlandırmaqdır.

Tədqiqatın Metodologiyası

Tədqiqat klasisistlərin ingilis dilinə təsirini araşdıran etimoloji lüğətlər, akademik əsərlər və korpus məlumatları əsasında aparılmışdır. Əsas mənbə olaraq **John Algeo** və **Thomas Pyles**in *The Origins and Development of the English Language* (2010) əsərində verilən lüğət analizləri və statistik məlumatlardan istifadə olunmuşdur (Algeo & Pyles, 2010; Mugglestone, 2006). **David Crystal**ın ingilis dilinin sərhədsiz alınma qabiliyyəti üzərindəki tədqiqatları (Crystal, 2003; Crystal, 1997) və aktual onlayn materiallar — *British Council* (Peraki & Vougiouklaki, 2015) və *Transcend With Words* (Blankenship, 2023) — əlavə mənbə kimi nəzərdən keçirilmişdir. Tarixi mərhələlər üzrə söz daxilolma prosesləri müqayisəli-tarixi üsulla, eləcə də elmi-jurnalistik mənbələr əsasında ümumiləşdirilmişdir. Hər mərhələ üçün nümunəvi sözlər seçilmiş, onların fonetik və semantik transformasiyası təhlil edilmişdir.

Nəticələr

Tarixi mərhələlər üzrə klassik söz daxilolmaları

- **Qədim İngilis dövrü (5–11-ci əsrlər):** Britaniyaya xristian missionerlərinin gəlişi ilə latın dini leksikasının ilk dalğası başlamışdır. Məsələn, *altar*, *Mass*, *psalm*, *angel* kimi sözlər bu dövrdə latından ingilis dilinə keçmişdir (Crystal, 2003). Bu dövrdə alınan Latın sözləri əsasən kilsə və təhsil kontekstində işlədilmişdir. Yunançadan isə erkən dövrdə klassik mətnlər vasitəsilə bir neçə anlayış (məs., *agora*, *philos*, sonralar *almighty*) dilə daxil olmuşdur.
- **Orta İngilis dövrü (12–15-ci əsrlər):** Norman fəthi (1066) ilə Fransız dilinin təsiri güclənmiş, bu da Latın əsilli sözcüklərin gəlişini sürətləndirmişdir. Bu dövrdə ədliyyə,

təhsil və kilsə sahələrinə aid Latın mənşəli sözlər artmışdır. Məsələn, *justice, verdict, religion, discipline* kimi terminlər Latından (Fransız vasitəsilə) gəlmişdir (Mugglestone, 2006; Kennedy, 1963). Eyni zamanda, Yunan fəlsəfəsi və elmi anlayışları lap qədim dövrlərdən Latın və aralıq dillər üzərindən intellektual çevrələrə nüfuz etmişdi.

- **Yeni İngilis dövrü (16–17-ci əsrlər; Renessans):** Antik dövrlərə artan maraq nəticəsində klassik dillərdən kütləvi söz alınması dövrü başlamışdır. Crystal (2003) qeyd edir ki, “Renessans dövrü Yunan dilindən xüsusi dalgada söz daxil olması ilə yadda qalmışdır.” Bu dönmədə *anachronism, autograph, idiosyncrasy, temperature, tibia, virus, lexicon* kimi anlayışlar birbaşa Yunan və Latın köklərindən törədilmişdir (Crystal, 2003). Elm və fəlsəfə terminləri də bu dövrdə zənginləşmişdir.
- **Müasir dövr (18-ci əsrdən indiyədək):** Sənaye inqilabı və elm-texnologiya inkişafı ilə əlaqədar yeni anlayışlara ehtiyac yaranmış, bu məqsədlə yeni terminlər əsasən latın və yunan sözlərindən yaranmışdır. Məsələn, kimya (*sodium, silicon, chloroform*), geologiya (*oligocene, triassic*), tibb (*laryngitis, aphasia, haemophilia*) sahələrində latın və yunan elementləri əsas rol oynayır (Yule, 2020). Beləliklə, klassik dillərdən alınmalar – daha da genişləndirilmiş formaları ilə – müasir elmi lüğətin əsasını təşkil edir və qlobal anlayış vahidliyinə xidmət edir (Yule, 2020; Blankenship, 2023).

Latın mənşəli sözlərin istifadəsi

Latın dili tarixən Avropa elminin, hüququn və dininin söz ehtiyatını zənginləşdirmişdir. Algeo və Pyles qeyd edir ki, “*ingilis dilinə alınan sözlərin ilk böyük mənbəyi Latın olub və bu gün də ən vacib söz qaynaqlarından biridir*” (Algeo & Pyles, 2010). Müasir ingilisdə latın kökləri bir çox sahədə terminoloji sabitlik yaradır.

- **Elm və texnologiya:** Latın və latınlaşmış yunan sözləri elmi-texniki terminologiyada geniş yayılmışdır. Beynəlxalq Elmi Lüğət (ISV) dünyada bir neçə dilə xas elmi sözləri özündə birləşdirir və bu sözlər tez-tez Latın və Yunan köklərindən təşkil olunur (Crystal, 2003). Məsələn, *formula, laboratory, radius* kimi sözlər Latın mənşəli olub, elmi anlayışların beynəlxalq ifadəsini təmin edir.
- **Hüquq və idarəetmə:** Latın Avropa hüquq sənədlərinin rəsmi dili olmuş və bu günə qədər hüquq sistemində çoxsaylı latın termininin istifadəsi davam edir. 4LegalEnglish resursuna görə, “*Latın hüquqi ingilisdə öz tarixi irsinin və təsirinin nəticəsi olaraq çox mühüm rol oynayır. Bir çox hüquq termini və ifadələri Latın dilindən götürülmüşdür, bu da hüquq sahəsində əsas anlayışların təməlini təşkil edir*” (4LegalEnglish, n.d.). Məsələn, *justice, verdict, subpoena, consensus* kimi sözlər latın köklərinə gedib çıxır və qanunvericilikdə dəqiq ifadə imkanları verir.
- **Dini və fəlsəfi ədəbiyyat:** Xristianlıq dövründə Latın müqəddəs mətnlərin və ilahiyyatın dili sayılırdı. Nəticədə ingilisə bir çox dini anlayış Latınla bağlı şəkildə daxil olmuşdur.

Məsələn, *virtue, sacred, doctrine* kimi sözlər əvvəl latın dilində dini-siyasi kontekstdə yaranmışdır. Bununla yanaşı, latın tarixən təhsil dilidir və *school, grammar* kimi anlayışlar bu dövrə aid latın terminləridir (Hughes, 2000).

Yunan mənşəli sözlərin istifadəsi

Yunan dilinin İngilisdəki söz fonduna təsiri əsasən elm, tibb, fəlsəfə və incəsənət sahələrində özünü göstərir. Antik yunan müəllifləri (Hippokrat, Aristotel və s.) tərəfindən yaradılmış terminologiya Avropa təhsilində istifadə edilmiş və ingilisə daxil olmuşdur.

- **Tibb və anatomiya:** Tibbdə istifadə olunan terminologiyanın böyük qismi yunanca köklərə əsaslanır. Blankenship (2023) qeyd edir ki, “yunan sözləri kliniki terminologiyada tez-tez rast gəlinir (məs., *cardiology, nephropathy, gastritis*)”, halbuki anatomik terminlərdə latın sözləri üstünlük təşkil edir (məs., *cor, ren, ventriculus*). Tibbdə *diabetes mellitus* kimi terminlər yunan etimologiyasını əks etdirir və bu qayda bu gün də davam edir.
- **Elm və texnologiya:** Yunan dili elmi leksikona çevik morfoloji quruluş təqdim edir. Filosofiya və elmlərin terminləri adətən yunan sözlərindən yaranır. Məsələn, *theory* (yun. *theoria*), *analysis* (yun. *lysis*), *atom* (yun. *a-tomos*, “bölünməz”) kimi sözlər yunan köklərindən götürülüb (Blankenship, 2023). Renessansdan sonra və XIX əsrdə yeni kəşflər üçün terminlər formalaşdırılarkən yunanca terminlər geniş istifadəyə verilib; *electron, microorganism, philosophy* və s. bu qrupa daxildir.
- **İncəsənət və mədəniyyət:** Yunan mədəniyyətinin terminləri (məs., *drama, poetry, music*) ingilis dilinə birbaşa yunan anlayışları kimi daxil olmuşdur. Bu sözlər antik yunan dünya görüşünün mədəniyyət sahəsindəki mirasını əks etdirir və hələ də aktualdır. Belə sözlər mədəniyyətlərarası dialoqa və bədii ifadə imkanlarına zənginlik qatır.

Müasir ingilis dilində rolu və leksik uyğunlaşmalar

Latın və yunan sözləri müasir ingilis dilində yalnız “yadda qalmış” elementlər deyil, fəal istifadə olunan terminlərdir. Onlar elmi və akademik diskursun əsasını formalaşdırır və beynəlxalq ünsiyyəti asanlaşdırır (Crystal, 2003; Blankenship, 2023). Məsələn, *curriculum, hypothesis, thesis* kimi sözlər müxtəlif ölkələrdə eyni anlaşılmaya malikdir (Crystal, 2003). Latın və yunan kökləri həm də tədris prosesində söz ehtiyatının genişlənməsinə kömək edir – öyrənənlərin terminoloji düşüncəsini inkişaf etdirir. Beləliklə, bu klassik elementlər İngilis dilinin beynəlxalq bilim dili kimi rolunu gücləndirir.

Alınan sözlər fonetik və leksik uyğunlaşma proseslərindən keçərək ingilis strukturuna inteqrasiya olunur. Məsələn, yunanca *philosophia* → ingiliscə *philosophy, demokratia* → *democracy* kimi sözlər səslərin sadələşməsi və vurğunun dəyişməsi nəticəsində formalaşmışdır (Crystal, 2003).

Latın və yunan elementləri bəzən sinonim münasibətdə olub üslubi fərqləri ortaya qoyur. Məsələn, *begin* (Germanik) – *commence* (Latın) və *liberty* (Latın) – *freedom* (Germanik) cütlüyü ingilis dilinin stilistik zənginliyini göstərir (Barber, 1993). Eyni zamanda, bəzi sözlərin mənası zamanla genişlənilib (məs., *agenda* əvvəlcə “görüş proqramı” idi, indi “hər növ plan” mənasındadır), digərlərində isə daralır (məs., *mania* əvvəl ümumi “çılğınlıq” idi, indi müəyyən ruhi pozğunluq üçün işlənir).

Müzakirə

Tədqiqat göstərir ki, Latın və Yunan mənşəli sözlər ingilis dilinin strukturunda əsas rol oynayır. Bu elementlər dil ifadəsinə etibarlılıq gətirir və beynəlxalq anlaşmanı asanlaşdırır (Crystal, 2003; Blankenship, 2023). Beynəlxalq elmdə bu sözlər universallıq rolu oynayır; məsələn, hər bir ölkənin alimləri *syndrome*, *epidemic* və *referendum* kimi anlayışları praktik olaraq eyni cür başa düşür. Hüquqi mətnlərdə latın ifadələrinin istifadə olunması qanunların dəqiqliyini təmin edir. Beləliklə, klassik dillərdən gələn sözlər həm tarixən, həm də bu günə qədər ingilis dilinin elm, təhsil və hüquq sistemlərinin leksik bazasını təşkil edir.

Digər tərəfdən, ingilisin bu dərəcədə alınmaya açıq olması dilçilik baxımından spesifik fənlər üçün universal terminlərdən istifadəni mümkün edir. Latın və yunan köklərinin istifadəsi akademik düşüncəni standartlaşdırır, çünki müxtəlif dillərdən olan tədqiqatçılar eyni anlayışları ortaq sözlər vasitəsilə ifadə edirlər (Crystal, 2003). Bu xüsusiyyət ingilis dilini qlobal elmi kommunikasiya üçün əlverişli edir.

Nəticə

Nəticə etibarilə, ingilis dilində latın və yunan mənşəli sözlər fəal və məhsuldar şəkildə istifadə olunur. Bu sözlər müasir ingilisdə yalnız passiv lüğət elementi deyil, dilin ən dinamik qatını təşkil edir. Klassik dillərin zənginləşdirdiyi Latın və Yunan sözləri ingilis dilinə dəqiqlik, universallıq və mədəniyyətlərarası ardıcılıq gətirib. Tədqiqat sübut edir ki, bu köklər ingilisin beynəlxalq elm dili kimi üstünlüyünü təmin edən əsas amillərdəndir.

İstinadlar

Algeo, J. (2010). *The Origins and Development of the English Language* (6th ed.). Cengage Learning.

Barber, C. (1993). *The English Language: A Historical Introduction*. Cambridge University Press.

Baugh, A. C., & Cable, T. (2012). *A History of the English Language* (6th ed.). Routledge.

- Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
- Durkin, P. (2009). *The Oxford Guide to Etymology*. Oxford University Press.
- Hock, H. H., & Joseph, B. D. (2009). *Language History, Language Change, and Language Relationship*. Mouton de Gruyter.
- Hughes, G. (2000). *A History of English Words*. Blackwell Publishing.
- Katamba, F. (1993). *Morphology*. Macmillan Education UK.
- Kennedy, G. A. (1963). *The Art of Rhetoric in the Roman World*. Princeton University Press.
- Labov, W. (1994). *Principles of Linguistic Change: Internal Factors*. Blackwell.
- McArthur, T. (1992). *The Oxford Companion to the English Language*. Oxford University Press.
- McMahon, A. (1994). *Understanding Language Change*. Cambridge University Press.
- Mugglestone, L. (2006). *The Oxford History of English*. Oxford University Press.
- Nevalainen, T., & Traugott, E. C. (2012). *The Oxford Handbook of the History of English*. Oxford University Press.
- Pyles, T., & Algeo, J. (1993). *The Origins and Development of the English Language*. Harcourt Brace.
- Robins, R. H. (1997). *A Short History of Linguistics* (4th ed.). Routledge.
- Romaine, S. (2000). *Language in Society: An Introduction to Sociolinguistics* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Samuels, M. L. (1984). *Linguistic Evolution: With Special Reference to English*. Cambridge University Press.
- Simpson, J. A., & Weiner, E. S. C. (1989). *The Oxford English Dictionary* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Strang, B. M. H. (1970). *A History of English*. Methuen & Co.
- Thomas, L. (2002). *Language, Society and Power: An Introduction*. Routledge.

Trask, R. L. (1996). *Historical Linguistics*. Arnold.

Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.

Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact: Findings and Problems*. Linguistic Circle of New York.

Yule, G. (2020). *The Study of Language* (7th ed.). Cambridge University Press.

Received: 20.09.2025

Revised: 21.09.2025

Accepted: 01.10.2025

Published: 22.10.2025